

KRONİK

Nazım Hikmet Türk Vatandaşı Oldu mu?

Kerem Altıparmak – Onur Karahanoğulları, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bazılarına göre, uzun yıllardır tartışılan Nazım Hikmet'in itibarının iadesi sorunu, 7 Ocak 2009 tarih ve 2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla sona erdi. Hükümet içinde konuyu şiddetle savunduğu bilinen Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay geçtiğimiz hafta yaptığı açıklamada bu konuya ilişkin çok kesin bir ifade kullandı: "Nâzım konusunda bazıları, oyuncacı elinden alınmış çocuk gibi davranıyor."¹

Hükümetin demokratik açılımların yürekte inanmış olanların, bu adımdan da şüphe etmemeleri şaşırtıcı değil. Ne var ki hükümete mesafeli duranların da bu açılımı desteklediği görülüyor. Oysa Bakanlar Kurulu kararını biraz dikkatli okuyunca, hükümetin, Nazım Hikmet'e itibarını iade etmediği gibi son derece keyfi bir karar aldığı anlaşılıyor. Bu iddiamızı ortaya koymak için ilgili Bakanlar Kurulu kararının neler getirmesi gerektiğini soru olarak formüle etmek gerekiyor:

1. Nazım'ın vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkin işlemin hukuka aykırı olduğu bu işlemle kabul edilmiş midir?
2. Nazım'ın 1951-2009 yılları arasında kaybettiği haklar bu işlem sonunda iade edilebilecek midir?
3. Bu işlem sonucunda Devlet 58 yıl önce yaptığı yanlıştan dolayı özür dilemiş sayılabilir mi?
4. Nazım artık vatandaş sayılabilir mi?
5. Nazım gibi vatandaşlıktan çıkarılan binlerce kişi bu karardan olumlu bir sonuç çıkarabilir mi?

Uzun Bir Hikayenin Son Perdesi

Nazım Hikmet'i, yasayı açıkça ihlal ederek, vatandaşlıktan çıkaran Menderes hükümeti kararı, on yıllardır Türk siyaset hayatını meşgul eden bir konu. 13401

¹ Zaman, 15.1.2009, "Nâzım konusunda bazıları, oyuncacı elinden alınmış çocuk gibi davranıyor", <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=803642>

karar sayısıyla 15.8.1951 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararına göre, “Pasaportsuz olarak İstanbul’dan Romanya’ya kaçan ve oradan da Moskova’ya giderek hava alanında memleketi aleyhine beyanatta bulunduğu ve mütaakiben radyo yayınlarında Türkiye’nin Hükümet şekli ve Hükümeti idare edenler aleyhine geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatıyla Sovyet Hükümeti’nin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist Nazım Hikmet Ran’ın kendisine bu hizmeti terk etmesi hususunda yapılacak tebligatın da bir fayda vermeyeceği mülhaza edildiğinden Türk vatandaşlığından çıkarılması”na karar verilmiştir.

Konuya ilişkin çok şey yazıldı ve çizildi.² Burada bunların tamamını tekrar etmeye imkan yok. Ancak bugün bulunduğumuz noktayla yakından ilgili iki hususu hatırlatmakta fayda var.

i. Nazım Hikmet’e vatandaşlığını kaybettiren 1951 tarihli işlem hukuk devleti ilkesinin en temel ölçütlerini ayaklar altına alarak tesis edilmiştir. Anılan tarihte yürürlükte olan 1312 sayılı Kanun’un 10. maddesine göre yabancı bir devletin hizmetinde olma gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarma kararı alınabilmesi için hem bu durumun ortaya konması hem de ilgiliye yetkili Türk makamları tarafından bu hizmeti bırakmaları konusunda tebligatın yapılmış olması gerekir. Kararda görüldüğü üzere yasal bir zorunluluk olan bu şartı Menderes hükümeti “komünist Nazım” için gereksiz görmüş, kendisine tebligat yapmamış, tebligatın gereğinin yapılmayacağını varsaymıştır. İşlemin hukuka aykırılığını tartışmaya bile gerek yoktur.

ii. 2006 yılında, Vatandaşlık Kanunu değişikliği TBMM gündemindeyken, İçişleri Komisyonu’nda ele alınan tasarının görüşmelerinde, CHP’liler Nâzım Hikmet’in vatandaşlığa alınmasını istemiş, tasarının sevk edildiği alt komisyonun CHP’li üyesi Hakkı Ülkü, tasarının ‘yürürlükten kaldırılan hükümler’le ilgili bölümüne Nâzım Hikmet’in Türk yurttaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25 Temmuz 1951 tarihli Bakanlar Kurulu kararının da eklenmesini önermiştir. O günlerde basında çıkan haberlere göre AKP’liler diğer sebepler yanında “Nâzım’a yurttaşlık iade edilirse emsal olur ve 35 bin kişi yararlanır” endişesiyle tasarıya karşı çıkmıştır.³

2 Konuya ilişkin hukuksal bilgi için şu esere başvurulabilir: Nuray Ekşi ve Zuhâl Bereket Baş (2002), *Nazım Hikmet Ran’ın Vatandaşlık Durumu* (İstanbul: Beta).

3 Radikal, 19.5.2006, “Nâzım’ın vatandaşlığı AKP’ye takıldı,” <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=187747>.

Teknik ama önemli bir ayırım: “Geri alma-Kaldırma”

Ülkenin gündemini böylesine uzun süre meşgul eden bir konuda teknik hukuki konulara takılmanın doğru olmadığını düşünenlerin sayısı çok, şüphesiz. Takıldığımız nokta hukuksal sonucu olmayan bir yanlışlık olsa veya tamamen bir bilgisizlik sonucu ortaya çıksa bu uyarı yerinde olabilir ama durum yukarıda da görüldüğü gibi hiç de öyle değil. Hükümet, belli ki Nazım Hikmet sorununu bir süredir tartışıyor ve bu sorunu en hasarsız şekilde sonuçlandırmanın yollarını arıyor. Bulduğu çözüm de gerçekten akıllıca. 2009/14540 sayılı karar şu ifadeleri içeriyor:

“Nazım Hikmet Ran’ın Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25/7/1951 tarihli ve 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının **yürürlükten kaldırılması**; İçişleri Bakanlığının 5/1/2009 tarihli ve 70020 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu’na 5/1/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır.”

Nazım Hikmet Ran, 1951 tarihinde Bakanlar Kurulu’nun idari işlemiyle vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İdare, bu işleminin hukuki etkisini yine bir idari işlemle sonlandırabilir. Ancak bunu yaparken seçeceği yöntem doğacak hukuksal sonuçlar açısından çok önemlidir.

İdare bir işlemi sonlandırmak için kaldırabilir veya geri alabilir. Kaldırma işlemi hukuka aykırı işlemlere ilişkin olabileceği gibi hukuka uygun işlemlere ilişkin de yapılabilir ve işlemin geleceğe yönelik olarak sona erdirilmesi anlamına gelir. Geri alma işlemi ise çok daha radikal bir karardır ve sadece hukuka aykırı işlemler açısından söz konusu olabilir. Geri alma işlemi, iptal davasıyla elde edilecek sonuca benzer bir sonuç doğurur. İdare, hukuka aykırı işlemi geri aldığı anda yaptığı işlemin hukuka aykırı olduğunu kabul etmiş olur, işlem hiç gerçekleşmemiş gibi ortadan kalktığı gibi o işleme dayanarak yapılan işlemler de hukuka aykırı hale gelir.

2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu bir kaldırma işlemidir. Kararda da bu durum açıkça yazılmıştır. Buna göre, Nazım Hikmet’i vatandaşlıktan çıkararak kararın kaldırılmasının sonucu, Nazım’ın Türk vatandaşı olması değil, Türk vatandaşlığına alınabilmesidir. Halen yürürlükte olan 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 8. maddesine göre, 25 inci madde uyarınca Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettiklerine karar verilenler Bakanlar Kurulu kararıyla yeniden vatandaşlığa alınabilecektir. Ölmüş bir kişinin vatandaşlığa alınabilmesi ise, idari işlemler için imkansız bir konudur. Bir başka deyişle, Bakanlar Kurulu 1951 tarihli kararı geri almamış, kaldırmış; kararın hukuka aykırı olduğunu kabul edip hukuka aykırılığa bağlı olarak ortaya çıkan hukuksal durumu onarmamıştır. Nazım’ı Türk vatandaşı yapmak isteyen AKP hükümetinin hukukçuları ne yapmaları gerektiğini elbette bilmektedir.

Vatandaşlıktan çıkarılma kararı geri alınsa, Nazım Türk vatandaşlığından hiç çıkarılmamış sayılacaktır. Öyleyse Nazım'ı gerçekten vatandaş yapmak isteyenlerin alacakları doğru karar şu olmalıdır:

“Nazım Hikmet Ran'ın Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25/7/1951 tarihli ve 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının **açık hukuka aykırılık nedeniyle geri alınması**; İçişleri Bakanlığının 5/1/2009 tarihli ve 70020 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'na 5/1/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır.”

Bir siyasi manevra ürünü olan bu karar hukuka aykırıdır. Nedeni basit, idare işlemlerini hukuka aykırı değilse, hukuk düzeninde temel haklar lehine bir değişiklik olmamışsa veya artık kamu düzenini bozmaya başlayan bir izin söz konusu değilse kaldıramaz. Hukuk güvenliğinin bir gereğidir bu.

Hükümet kaldırdığına göre, Nazım'ın vatandaşlıktan çıkarılma kararındaki hukuka aykırılığı da kabul etmektedir. Tersine durumda, kaldırma kararının hukuka aykırı olduğu sonucu çıkar. Yukarıda belirttik, Nazım'ın vatandaşlıktan çıkarılma kararı hukuka aykırıdır, temel yöntem kuralı uygulanmadan alınmış bir karardır. Ancak, temel hakkı özüne dokunan bir kararda hukuka aykırılık olduğu kabul ediliyorsa bunu düzeltme yolu da öncelikle kaldırma değil, geri alma olmalıdır. Hukuka aykırı idari işlemin, kişilerin hukuki statülerinde yarattığı bozukluk geri alma işlemi ile ortadan kaldırılır.

Nazım'ı Türk vatandaşlığından eden hukuka aykırı Bakanlar Kurulu kararı ancak geri alınırsa Nazım'ın hukuki statüsü hiç bozulmamış gibi yeniden kurulur.

Cevaplar

Bu bilgiler ışığında başta sorduğumuz soruları tekrarlayabiliriz:

1. Nazım'ın vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkin işlemin hukuka aykırı olduğu bu işlemle kabul edilmiş midir?

Hayır. Tam tersine Hükümet, Kanun'un 8. maddesi uyarınca kendi-sine verilen yetkiyi, Nazım hakkında bir lütuf olarak kullanmıştır. Şairin itibarı Türkiye Cumhuriyeti tarafından iade edilmemiştir.

2. Nazım'ın 1951-2009 yılları arasında kaybettiği haklar bu işlem sonunda iade edilebilecek midir?

Hayır. İşlem geri alınmayıp kaldırıldığından geçmişe ilişkin bir sonuç doğurmamakta, kararın alındığı tarihe kadar gerçekleşen tüm işlemler hukuki geçerlilik kazanmaktadır. Bu tarihten sonra da Nazım Hikmet ve

yakınları açısından herhangi bir hukuksal durum ortaya çıkma ihtimali kalmamıştır.

3. Bu işlem sonucunda Devlet 58 yıl önce yaptığı yanlıştan dolayı özür dilemiş sayılabilir mi?

Hayır. Menderes hükümetinin şekli hukuk devletinin gereklerini bile hiçe sayan kararı, Bakanlar Kurul tarafından 2009 yılında onanmıştır. Resmi karar bir yana hiçbir hükümet yetkilisi bu açık hukuka aykırılığı kınamamış, yapılandan dolayı toplumdun özür dilememiştir.

4. Nazım artık vatandaş sayılabilir mi?

Aslında yukarıdaki cevaplardan sonra ne önemi var denebilir ama yine de bu konuyu da cevaplamak gerekir. Bu şekilde verilmiş bir vatandaşlığın hiçbir hukuki ve maddi sonucu yoktur. Ölmüş bir kişiyi memur atamak ne kadar hukuki sonuç doğuruyorsa bundan 46 yıl önce ölen bir kişiyi şimdi vatandaşlığa almak da o derece sonuç doğurur.

5. Nazım gibi vatandaşlıktan çıkarılan binlerce kişi bu karardan olumlu bir sonuç çıkarabilir mi?

Yukarıda açıklandığı gibi hükümetin en önemli çekincelerinden biri vatandaşlıktan çıkarılan on binlerce kişinin Nazım Hikmet'e sağlanan imkândan yararlanmamasıdır. Gerçekten yapıcı bir adım atmak isteseydi, hukuksuzluktan rahatsız olan hükümetin bu durumdaki herkese vatandaşlığı vermesi beklenirdi. Bu yapılmamıştır. 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 8. maddesi "Bakanlar Kurulu kararıyla alınabilir" dediği için muhtemel talepler Bakanlar Kurulu'nun takdir yetkisini kullandığı gerekçesiyle reddedilecektir.

Görülen odur ki Bakanlar Kurul kararından tek karlı çıkan hükümettir. Bakan'ın pek de hoş olmayan oyuncak benzetmesi ile kimleri kast ettiğini bilmiyoruz ama Nazım bunu hak etmiyor.

KORE'DE ÖLEN BİR YEDEK SUBAYIMIZIN

MENDERES'E SÖYLEDİKLERİ

DİYET

Gözlerinizin ikisi de yerinde, Adnan Bey,

iki gözünüzle bakarsınız,

iki kurnaz,

iki hayın,

ve zeytini yağlı iki gözünüzle
bakarsınız kürsüden Meclis'e kibirli kibirli
ve topraklarına çiftliklerinizin
ve çek defterinize.

Ellerinizin ikisi de yerinde, Adnan Bey,
iki elinizle okşarsınız,
iki tombul,
iki ak,

vıcık vıcık terli iki elinizle
okşarsınız pomadalı saçlarınızı,
dövizlerinizi,
ve memelerini metreslerinizin.

İki bacağıңызın ikisi de yerinde, Adnan Bey,
iki bacağıңыз taşır geniş kalçalarınızı,
iki bacağıңызla çıkarsınız huzuruna Eisenhower'in,
ve bütün kaygınız

iki bacağıңызın arkadan birleştiği yeri
halkın tekmesinden korumaktır.

Benim gözlerimin ikisi de yok.

Benim ellerimin ikisi de yok.

Benim bacaklarımın ikisi de yok.

Ben yokum.

Beni, Üniversiteli yedek subayı,

Kore'de harcadınız, Adnan Bey.

Elleriniz itti beni ölüme,

vıcık vıcık terli, tombul elleriniz.

Gözleriniz şöyle bir baktı arkamdan

ve ben al kan içinde ölüirken

çığlığını duymamanız için

kaçırdı sizi bacaklarınız arabanıza bindirip.

Ama ben peşinizdeyim, Adnan Bey,

ölüler otomobilden hızlı gider,

kör gözlerim,

kopuk ellerim,

kesik bacaklarımla peşinizdeyim.

Diyetimi istiyorum, Adnan Bey,

göze göz,

ele el,

bacağa bacak,

diyetimi istiyorum,

alacağım da.

25 Haziran 1959